

РЕЦЕНЗИЯ

от от проф. дпн **Мира Цветкова-Арсова** –

катедра по Специална педагогика и логопедия при ФНОИ на СУ „Св. Климент Охридски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

в област на висше образование: 1. Педагогически науки

професионално направление: 1.2. Педагогика

докторска програма: Специална педагогика на английски език

Автор: Мария Харталами

Тема: „Обучителни стратегии при високофункционаращи ученици от аутистичния спектър“

Научен ръководител: доц. д-р Неда Балканска

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД 38-191 от 02.04.2019 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” съм определена за член на научното жури за защита на дисертационния труд на **Мария Харталами** на тема: „**Обучителни стратегии при високофункционаращи ученици от аутистичния спектър**“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма по специална педагогика на английски език.

Мария Харталами представи в електронен формат и на хартиен носител необходимия комплект документи и материали, включващи дисертационен труд на, автореферат, списък с публикации по темата на дисертационния труд, CV и пр. съгласно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Мария Харталами е завършила бакалавърска програма по история и етнология в Тракийския университет „Демокрит“ в Гърция през 2005 г. Магистърските програми, които е

завършила са две – едната е по специална педагогика на английски език в СУ „Св. Кл. Охридски“ през 2012 г., а другата е по администрация на образователните институции през 2014 г. в Тор Вергата. Провела е едногодишно обучение по специална педагогика и психология в университета на Тесалия през 2015 г. Притежава сертификат за владеене на гръцки жестов език.

Мария Харталами е зачислена в редовна докторантура по специална педагогика на английски език към СУ „Св. Кл. Охридски“ през юли 2015 г. с научен ръководител доц. д-р Неда Балканска. Отчислена е с право на защита през юли 2018 г.

Към момента Мария Харталами работи като учител-филолог в държавно средно училище в Гърция.

3. Лични впечатления

Познавам Мария Харталами от времето, когато бе студент в магистърска програма по специална педагогика на английски език в СУ „Св. Кл. Охридски“. Тя се прояви като любознателен и заинтересован студент, който се представи отлично във водените от мен учебни дисциплини. Имах удоволствието да съм рецензент и на нейната дипломна работа на тема „Самочувствието и самовъзприемането у деца с обучителни затруднения“ с научен ръководител доц. Е. Евгениева, която бе оценена високо.

4. Актуалност на тематиката

Дисертационният труд на Мария Харталами е посветен на разработване на интересна обучителна стратегия (може би по-скоро програма), включваща танцови умения с терапевтичен характер, предназначена за високофункционаращи аутистични ученици на възраст 7-12 години. Очакванията са чрез нея да се повишат три групи умения: комуникативните, академичните и социалните умения на високофункционарани ученици с аутизъм. Считаю, че както избраната тема, така и областта на изследване, са много интересни и актуални.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд – теоретична и изследователски части, методика на изследването

Дисертационният труд е в общ обем от 196 страници. Той се състои от увод, една теоретична глава, една глава с постановка на изследването, глава с анализ на получените

данни и резултати, обсъждане, заключение, научни приноси, описани публикации по темата на дисертационния труд, библиография, четири приложения, които заемат около 60 страници. Фактическият текст е 136 страници, включително библиографската справка. Съотношението между теоретичната част, методиката на изследване, и анализа е приблизително 85:6:45 страници.

Уводът не е построен съгласно българските стандарти – у нас не е прието тук да се описват целта и хипотезите; тяхното място е в Главата, излагаща постановката на изследването.

Теоретичната глава се състои от 5 параграфа. В първия параграф се дават дефиниции и класификации на аутизма, във втория се представят различни концепции относно аутизма, в третия се описва етиологията, честотата и диагностиката, свързани с аутизма, в четвъртия параграф се описват различни терапии и интервенции, които могат да се прилагат при високофункционални аутистични деца, а в петия – съществуващи към момента обучителни стратегии. Отчитам като много положителен факт позоваването на множество съвременни автори и изследвания – напр. от 2016 г. и други.

Глава 2 е добре подредена и оформена. Основната цел е ясна и конкретна. Издигат се две работни хипотези. Участници в изследването на общо 42 високофункционални ученици с аутизъм на възраст 7-12 години, разделени в две групи – контролна (16 ученици) и експериментална (26 ученици). С експерименталната група е приложена обучителна стратегия (по мое мнение това е всъщност програма), включваща танцови методи и подходи в период от 6 месеца, разделена в два времеви периода от по три месеца всеки. Очакванията са приложената обучителна стратегия да повиши различни умения у учениците, сред които социалните, комуникативните и академичните, което ще се потвърди чрез използване на чек-листове, измерващи тези три вида умения преди и след провеждане на обучаващия експеримент.

В трета глава е направен статистически, количествен и качествен анализ на получените данни и резултати, както и опит за дискусия върху тях. Използвана е програмата SPSS версия 20.0, t-тест, ANOVA, chi-square и др., т.е. множество и надежни методи за обработка и анализ на събраните данни и резултати. Изведени са също така критерии за оценяване на напредъка при експерименталната и контролната групи. В анализа са включени 15 таблици и само 5 графики към тях. Считаю, че анализът би спечелил много, ако бяха добавени още графики и диаграми, както и ако той бе разширен, както препоръчах на вътрешната защита! Дискусията е много кратка – само страница и половина, и не е добре построена като текст.

Следва текст, озаглавен „Заклучение“, в който става ясно, че двете работни хипотези се потвърждават. Тук се посочват още препоръки, чието място не е в този раздел на труда. Те трябва да са отделени. Те са съответно 5. Изводи липсват. Заклучението като цяло не е добре оформено.

Библиографската справка съдържа 194 източници само на латиница. Има немалко източници от последните 5 години, за което поздравявам докторанта, тъй като в теоретично отношение трудът стъпва върху една добра и съвременна основа.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Докторантът посочва общо 7 обединени приноси на дисертационния си труд към теорията и практиката. Не приемам първия принос – всеки дисертационен труд следва да направи задълбочен литературен преглед по изследваната тема и това се подразбира. Приноси 3, 4 и 5, отнасящи се до социалните, академичните и комуникативните умения можеха да се прецизират.

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

В труда и в Автореферата са посочени три публикации по темата на дисертационния труд. Тяхното библиографиране е непълно, без посочени издателство и страници. Заглавията им са в унисон с темата на дисертацията и ги приемам като такива. От трите публикации две са вече отпечатани – публикации № 1 и 2, а третата е под печат. И трите публикации са самостоятелни доклади от докторантски четения и конференции, съответно две от 2016 г. и една от 2019 г.

8. Автореферат

Авторефератът е с неномерирани страници, затова не мога да посоча точния им брой. В Съдържанието също не са отразени страниците на отделните глави и параграфи. Главите не започват на нови страници. Титулната страница е със слети думи. Като цяло техническото оформление на Автореферата не е на добро ниво. Той се счита за публикация по дисертационния труд и следва да е в изряден вид.

В съдържателно отношение Авторефератът добре отразява основните и по-важни моменти от дисертационния труд.

9. Критични бележки, препоръки и въпроси

Препоръки:

Още в отзива си при вътрешната защита на дисертационния труд отправих технически и съдържателни препоръки. За жалост много малко от тях са взети под внимание. Препоръчвам в бъдещи свои научни и изследователски разработки Мария Харталами да се вслушва повече в мнението и добронамерените съвети на оценяващите я. От това нейните трудове само биха спечелили и биха станали по-стойностни и подредени.

Въпроси:

1. Обучителната стратегия, която сте разработили, при всички високофункционални ученици с аутизъм ли може да се прилага или тя е подходяща само за определена възрастова група? Разработеното от Вас не е ли по-скоро обучителна/образователна програма?
2. Подходяща ли е Вашата обучителна стратегия и при останалите групи ученици, спадащи към аутистичния спектър? Ако да, считате ли, че ще се наложат адаптации и модификации? Какви?
3. От какви специалисти може да се използва въпросната обучителна стратегия (програма)?
4. В какви учебни заведения е подходящо да се прилага тази обучителна стратегия (програма)?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на **Мария Харталами на тема „Обучителни стратегии при високофункционални ученици от аутистичния спектър“** за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика) все пак отговаря като цяло на необходимите изисквания за разработка от такъв вид. Той представя много интересно изследване, насочен е към една силно увеличаваща се в последните десетилетия група ученици със СОП и предвижда прилагане на занимателни методи на работа и въздействие с цел повишаване на академичните, социалните и комуникативните умения на високофункционални аутистични ученици. Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват принос за науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“. Дисертационният труд показва, че докторант Мария Харталами притежава добри теоретични познания и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване, както и

умения за анализ и интерпретация на данни и резултати, и обобщаването им. В техническо и структурно отношение дисертационният труд би могъл да е и по-добър.

Предвид гореизложеното, давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено в рецензираните по-горе дисертационен труд и автореферат, за постигнатите резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на **Мария Харталами** в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма по специална педагогика на английски език.

17 май 2019 г.

Рецензент: .....

(проф. дпн Мира Цветкова-Арсова)